

Антон Михайлович ШЕВЧУК

аспірант,
кафедра фінансів суб'єктів господарювання та страхування,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: shevchukant@ukr.net

БАНКІВСЬКІ РИЗИКИ: МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ СТАНДАРТИ

Шевчук, А. М. Банківські ризики: міжнародні та вітчизняні стандарти [Текст] / Антон Михайлович Шевчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 2. – С. 38-42. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. В умовах нестабільності у банківських системах країн та у світі загалом для держав постає актуальне питання про збалансування ситуацій за допомогою тих чи інших інструментів впливу.

Мета. Мета наукового дослідження про наявність тих чи інших ризиків у банківській системі виникає у взаємозв'язку із стабільністю економіки країни загалом та коливаннями у банківській системі. Для того, щоб чіткіше усвідомити проблеми нестабільності банківської системи, потрібно чітко знати її проблеми, зокрема – банківські ризики.

Метод (методологія). Вирішення зазначених проблем здійснюється за допомогою методів оцінки ризиків, методом їх порівняння у світовій та вітчизняній практиках, статистичних методів.

Результати. За результатами нашого дослідження про міжнародні та вітчизняні банківські стандарти щодо управління банківськими ризиками можна зробити висновок, що банківська система України недостатньо мірою імплементувала Базельський договір, що утруднює роботу з банківськими ризиками банківській системі країни.

Ключові слова: банківські ризики; Базельський комітет; кредитний ризик; ризик країни; ринковий ризик; ризик втрати ліквідності; операційний ризик; ризик відсоткової ставки; ризик концентрації.

Anton Mykhaylovych SHEVCHUK

PhD Student,
Department of Finance of Entrepreneurial Subjects and Insurance,
Ternopil National Economic University
E-mail: shevchukant@ukr.net

BANKING RISKS: INTERNATIONAL AND NATIONAL STANDARDS

Abstract

Introduction. In the present circumstances, when there is instability in the banking systems of the countries it arises the question of balancing the situations with the help of various tools of influence.

Purpose. The aim of scientific research is to investigate the existence of certain risks in the banking system. This problem arises as there is a relationship between the stability of the economy in general and fluctuations in the banking system. In order to clarify the understanding the problem of instability in the banking system we should know for sure its problems, especially the problem of banking risks.

The method (methodology). In order to solve these problems we have used the methods of risk assessment, method of comparison of banking risks in the global and domestic practices, statistical methods.

Results. According to the results of the study as for the international and national standards for bank management of banking risks, we can conclude that the banking system of Ukraine is not sufficient one. The Basel agreement, which causes some confusion in the work with bank risks, is not applied in an appropriate way.

Keywords: bank risks; The Basel Committee; credit risk; country risk; market risk; liquidity risk; operational risk; interest rate risk concentration.

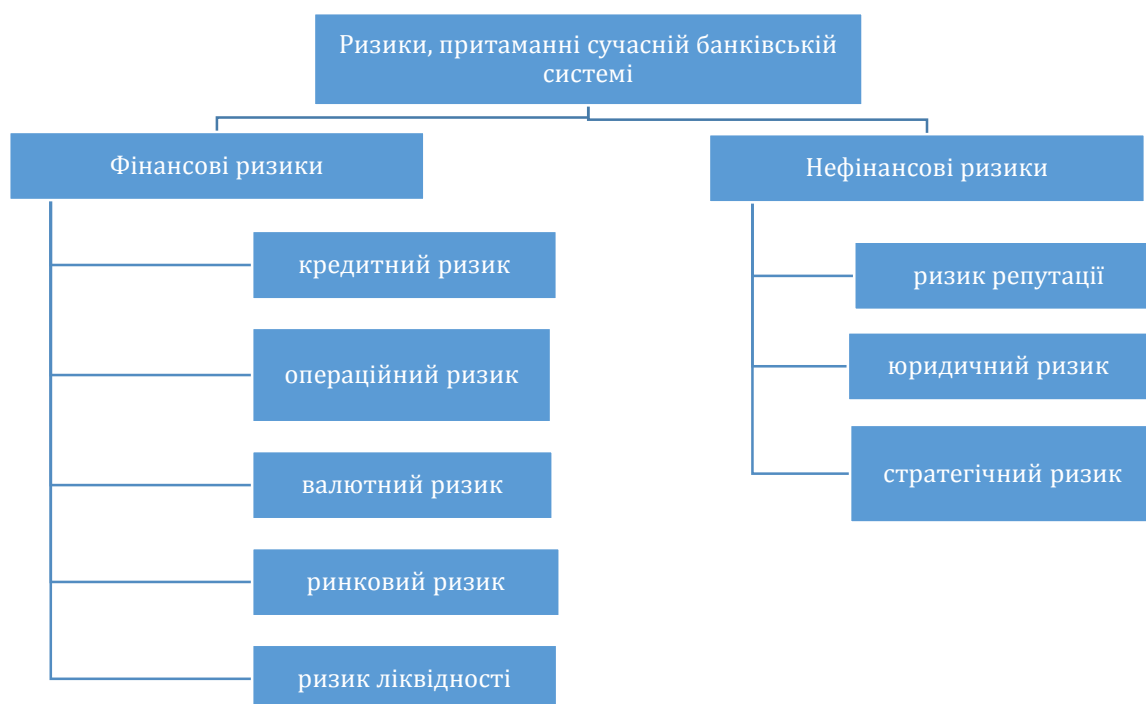
JEL classification: E44

Практика визначення, аналізу та оцінки банківських ризиків не дає чіткої змоги висвітлити розмір грошових втрат, які банківські установи зазнають після їх настання, а тому не відповідає сучасним умовам розвитку і потребує певного вдосконалення.

У світовій фаховій літературі відображено гострі наукові дискусії щодо розробки підходів до оцінки ризиків банків і банківської системи, визначення суті економічного капіталу банку, його наукової та практичної значущості. Цій проблематиці присвячені праці Фроста С. М. [3], Лобанова А. А. [4], Примостки Л. О. [5], Гуцала І. С., Іванова В. В., Малихіна А. І.

Однак, попри всі напрацювання вищезазначених вчених, на нашу думку, залишаються недостатньо розкритими питання методів оцінки та управління ризиками банку, що безпосередньо відповідатимуть банківській системі України.

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк виокремив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний, ліквідності, зміни відсоткової ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутації, юридичний та стратегічний. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє та оцінює ці ризики окремо [1]. На нашу думку, зазначені ризики для зручності їх класифікації потрібно б було поділити на дві категорії: фінансові і нефінансові ризики (рис. 1).

Рис. 1. Ризики, притаманні сучасній банківській системі

Якщо звернутися до міжнародних стандартів, то основними принципами ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду виокремлюються такі банківські ризики: кредитний, країни, трансфертний, ринковий, втрати ліквідності, операційний, відсоткової ставки у банківському портфелі, концентрації [2]. Принцип 13 указанного документа Базельського комітету наголошує, що «органи банківського нагляду повинні бути впевнені у тім, що банки мають у своєму розпорядженні процедури всебічного управління ризиками (включаючи відповідний нагляд з боку управління й вищого керівництва) для виявлення, виміру, контролю й управління всіма іншими істотними ризиками й там, де це необхідно, для резервування капіталу на покриття цих ризиків» [2]. По суті, зазначений принцип є наріжним каменем ризик-орієнтованого банківського нагляду, тому що він визначає фундаментальні засади наглядових органів щодо перевірки систем управління ризиками в банківських установах.

Спробуємо більш детально розкрити найвагоміші банківські ризики, методи їх вимірювання, окреслимо перспективи для адаптації відповідних методик міжнародної практики до банківської системи України.

Варто сказати, що введення в дію Базеля II не дало чіткого визначення економічному капіталу, проте створилися передумови для його впровадження у банківській практиці. Американська федеральна корпорація із страхування депозитів визначає економічний капітал як «оцінку ризику, можливу втрату капіталу. Економічний капітал базується на прогностичній оцінці потенційних втрат, а тому більше на потенційному зниженні адекватності капіталу, ніж на традиційному розрахунку» [8].

Базель II окреслив два підходи до визначення прогнозних ризиків банківської діяльності:

- підхід IRB, що базується на функції кредитних ризиків, які покриваються капіталом на основі внутрішньобанківського рейтингу контрагентів;
- підхід AMA, що базується на кількісних і якісних критеріях внутрішньобанківських систем вимірювання операційного ризику.

У межах підходу IRB теоретично можлива така ситуація з подвійним покриттям ризиків. Термін «теоретично» вжито спеціально, оскільки мова йде про методологічний бік. Щодо практичної точки зору, такі підходи, за певними оцінками можуть допомогти банкірам зекономити близько 20 % капіталу. Але у вказаному випадку питання стоїть не в тому, кому і наскільки вигідно, а в тому, як правильно рахувати потреби в капіталі. Зниження для окремих банків вимог по капіталу в межах IRB-підходів радше може відображати базові параметри, котрі використовуються у формулах розрахунку потреби капіталу.

Підхід IRB базується на обчисленні непередбачених збитків (UL) та очікуваних збитків (EL). Непередбачені збитки визначаються як мінливість втрат банку за визначений період часу і обмежуються довірчим інтервалом, тобто вірогідністю їх настання понад очікувані збитки [9].

Базельський комітет з питань банківського нагляду визначає кредитний ризик як «імовірність невиконання позичальником або контрагентом своїх зобов'язань відповідно до обговорених умов» [4]. Вимоги до достатності капіталу банківської установи на покриття кредитного ризику різні й залежать від того, чи наражається банк на ризик у межах своєї торговельної діяльності, чи в межах своєї банківської діяльності (на яку поширюються вимоги достатності капіталу, викладені в Базелі I і Базелі II). Вимоги достатності капіталу на покриття кредитного ризику за банківськими операціями, що враховуються у так званому банківському портфелі, за вимогами Базельського комітету варіюються від 0 до 8 одиниць від суми заборгованості в 100 одиниць. Розрахунок вимог до капіталу, який базується на коефіцієнті ризику контрагента та (або) інструмента, передбачає, що ризик за вимогами до уряду зазвичай відсутній, а тому капіталу для його покриття не потрібно (ваговий коефіцієнт – 0 %), для покриття ризиків банків у країнах – членах Організації економічного співробітництва та розвитку необхідно 1,6 одиниці капіталу на 100 одиниць позики (ваговий коефіцієнт – 20 %, в українській банківській практиці – 50 %), а для покриття ризиків позичальників – фізичних і юридичних осіб потрібно 8 одиниць капіталу на позику в 100 одиниць (ваговий коефіцієнт – 100 %). Деяким видам інструментів може присвоюватися менша вага ризику (наприклад, гарантії та позики під іпотеку) [6].

Якщо взяти вітчизняну практику, то у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджених постановою Правління Національного банку України від 15. 03. 2004 № 104, кредитний ризик трактується як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом [1].

Одним із наступних найвагоміших ризиків є ризик ліквідності, який залишається одним з головних для банків і не є предметом розрахунку економічного капіталу, оскільки існує проблема в кількісному обрахунку такого ризику, а також у встановленій прямій залежності між рівнем капіталу і здатністю до рефінансування.

Базельський комітет характеризує ризик втрати ліквідності як «нездатність банку регулювати скорочення пасивів або фінансувати ріст активів» [2]. Щодо вітчизняної практики ефективного управління ризиком ліквідності, то Національний банк використовує стандартні інструменти регулювання ліквідності банківської системи з метою виконання цілей та завдань, визначених законодавством України та Основними засадами грошово-кредитної політики, залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку [7].

В українській практиці існує операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи [1]. Щодо міжнародних стандартів визначення операційного ризику, то наглядовий орган визначає, чи мають банки належну систему управління операційним ризиком з урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетит до ризику»), профілю ризиків, а також ринкових імакроекономічних умов. Це передбачає належну політику та процедури вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення операційного ризику [2].

Наступним розглянемо ринковий ризик, який, за міжнародними стандартами, розуміють таким чином: наглядовий орган визначає, чи здійснюється банками належне управління ринковим ризиком з

урахуванням їхньої готовності взяти на себе ризик («апетиту до ризику»), профілю ризиків, ринкових і макроекономічних умов, а також ризику значного погіршення ліквідності ринку. Це вимагає належної політики та процедур вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ринкового ризику [2].

Вітчизняні джерела ринковий ризик трактують як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів)[1].

Принцип 21 Документу Базельського комітету з питань банківського нагляду «Основні принципи ефективного банківського нагляду» ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик) трактує таким чином, як наглядовий орган визначає, чи мають банки адекватну політику та процедури для забезпечення вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику країни і ризику обмеження переказу коштів (трансфертного ризику) у своїй міжнародній кредитній та інвестиційній діяльності. [2]

Стосовно ризику концентрації та ліміту максимального ризику у Документі Базельського комітету з питань банківського нагляду зазначено: орган нагляду визначає наявність у банків належних політики та процедур своєчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику концентрації. Орган нагляду встановлює пруденційні ліміти для обмеження операцій з окремими контрагентами або групою пов'язаних контрагентів [2].

Останнім для розгляду за міжнародними стандартами розглянемо ризик відсоткової ставки у банківському портфелі: наглядовий орган визначає, чи мають банки належні системи вчасного виявлення, вимірювання, оцінки, моніторингу, звітування, контролю або зменшення ризику відсоткової ставки у банківському портфелі. Ці системи мають враховувати готовність банків взяти на себе ризик («апетит до ризику»), їхній профіль ризиків, а також ринкові та макроекономічні умови [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Дослідження банківських ризиків за допомогою міжнародних стандартів Базельського комітету та Методичних вказівок з інспектування банків, затверджених постановою Правління Національного банку України доводить, що вітчизняна практика відрізняється від нормативів Базельського комітету, а це спричинює певні проблеми при усвідомленні банківських ризиків та адаптації їх до світових загроз.

На нашу думку, ризики, котрі притаманні сучасній банківській системі України, потрібно класифікувати на фінансові та нефінансові, а також більш дієво змінювати вітчизняну банківську систему відповідно до Базельських угод та чіткіше переймати досвід управління ризиками із провідних фінансових та банківських компаній світу.

Список літератури

1. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків", затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (матеріали БКБН, вересень 1997 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm#Основніпринципиефективногобанківськогонагляду.
3. Фрост, С. М. Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми [Текст] / С. М. Фрост; пер. з англ.; за наук. ред. М. В. Рудя – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672с.
4. Енциклопедія фінансового ризик-менеджмента/ Под ред. А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. –М: Альпина паблишер, 2003. – 786 с.
5. Управління банківськими ризиками: навч. посіб. / За ред. Л. О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2007. – 600 с.
6. Банковский надзор: европейский опыт и российская практика: Пособие, подготовленное в рамках проекта «Обучение персонала центрального банка – Этап III» / Под ред. Олсена М. – Представительство Европейской Комиссии в России, 2005. – 372 с.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.delrus.cec.eu.int- 1CD>.
7. Положення Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17. 09. 2015 № 615 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Burns, R. Economic Capitaland Assessment of Capital Adequaci [Електронний ресурс] / Robert Burns. – Режим доступу до ресурсу: www.fdic.gov/economic.
9. Modeling Credit Risk for Commercial Loans [Електронний ресурс] // FRBSF Economic Letter. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: www.frbsf.org/publications/economics/letter.

References

1. *Metodychni vkazivky z inspektuvannya bankiv "Systema otsinky ryzykiv"*. (2004). Retrieved from: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. *Dokument Bazel's'koho komitetu z pytan' bankivs'koho nahlyadu «Osnovni pryntsypy efektyvnoho bankivs'koho nahlyadu»*. (1997). Retrieved from: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm#Osnovnipryntsypyeфекtyvnohobankivs'kohonahlyadu.
3. Frost, S. M. (2006). *Nastol'na knyha bankivs'koho analityka: Hroshi, ryzyky i profesiyi pryomy*. Dnipropetrovs'k: Balans Biznes Buks.
4. Lobanov, A. A. & Chuhunov, A. V. (2003). *Entsiklopediya finansovoho risk-menedzhmenta*. Moscow: Al'pina pablisher.
5. Prymostka, L. O. (2007). *Upravlinnya bankivs'kymy ryzykamy*. Kyiv: KNEU.
6. Olsen, M. (2005). *Bankovskiy nadzor: evropeyskiy opyt i rossiyskaya praktika*. Predstavitel'stvo Evropeyskoy Komysyy v Rossyy. Retrieved from: <http://www.delrus.cec.eu.int-1CD>.
7. *Polozhennya Pro zastosuvannya Natsional'nym bankom Ukrainy standartnykh instrumentiv rehulyuvannya likvidnosti bankivs'koyi systemy*. (2015). Retrieved from: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Burns, R. (n.d.). *Economic Capital and Assessment of Capital Adequacy*. Retrieved from: www.fdic.gov/economic.
9. Modeling Credit Risk for Commercial Loans. (2001). *FRBSF Economic Letter*. Retrieved from: www.frbsf.org/publications/economics/letter.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2016 р.